

Neka pitanja pomorskog prava u Rapskom statutu

Bartulović, Željko

Source / Izvornik: **Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 1999, 20, 129 - 141**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:922509>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

PRAVI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

NEKA PITANJA POMORSKOG PRAVA U RAPSKOM STATUTU

Dr. sc. Željko Bartulović, asistent
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

UDK: 347.79(497.5)(093)
352
Ur.: 10. ožujka 1999.
Pr.: 17. ožujka 1999.
Pregledni članak

U ovom radu autor obrađuje neka pitanja pomorskog prava u Rapskom statutu iz XIV. st. U uvodnom dijelu navode se vrela koja su utjecala na razvoj pomorskog prava na Jadranu. U središnjem dijelu rada obrađena su pitanja: ugovora između mornara i brodovlasnika, pomorskih ugovora, odgovornosti mornara, naknade štete (havarije), nalaza stvari na moru i brodske opreme.

U pomorskom pravu Rapskoga statuta, ali i drugih statuta na hrvatskoj obali Jadrana, uz postojanje velike autonomije i različitosti rješenja, ipak treba tražiti utjecaj i pratiti slijed povijesnog razvoja rimskog prava, poglavito srednjovjekovnih promjena u okviru bizantskog prava, te utjecaja putem mletačkih propisa. Sve ukazuje da je i hrvatsko srednjovjekovno pomorsko pravo dio europske pravne povijesti i njenih razvojnih fokova.

Ključne riječi: pravna povijest, pomorsko pravo, Rapski statut, XIV. st.

1. Uvod

Otok i naselje Rab u svom su životu od pamtivijeka upućeni na more. To je jedini način na koji se može ostvarivati komunikacija s izvanotočkim sredinama. Pomorstvo je nezaobilazan dio njihova postojanja, pa zato nije čudno što su neka pitanja iz te oblasti obrađena u Rapskom statutu iz prve polovice XIV. stoljeća.

Pomorsko pravo na Jadranu ima dugu tradiciju. Vjerojatno se u grčkim naseljima primjenjivala zbirka *Lex Rhodia de iactu*, nastala oko 470. god. pr. Kr. Trag o njoj ušao je u *Digeste*.¹ U starom Rimu pomorsko pravo dio je *ius gentium*, dijela prava koje se primjenjivalo u odnosima između rimskih građana, ali i pravnim odnosima sa strancima, za razliku od *ius civile* koje se primjenjuje u odnosima između rimskih građana. U kodeksu *Corpus iuris civilis*, cara Justinijana iz VI. st., osim *Lex Rhodia de iactu* (Dig. XIV, 2. i 9.) zabilježene su odredbe o: pomorskom

¹ JAKAŠA, Branko, *Udžbenik plovidbenog prava*, 2. izd., Narodne novine, Zagreb, 1983., str. 7.

zajmu (*foenus nauticum*, Dig. XXII, 2. i Cod. IV, 33.), ugovoru o prijevozu (*locatio conductio*, Dig. XIX, 2.), odgovornosti pomoćnika (*receptum nautarum*, Dig. IV, 9.), brodolomima (*de naufragiis*, Cod. XI, 5.) itd.² U Bazilikama bizantskog cara Lava IX iz IX. st. knjiga 53. posvećena je pomorskom pravu.³ Jedan od najvažnijih propisa iz ovog razdoblja je bizantski *Nomos rodion nautikos*.

Na pravnu regulaciju u statutima istočne obale Jadrana nedvojbeno je utjecalo mletačko pomorsko pravo. Ono obuhvaća niz propisa od 1227. godine na dalje, a najznačajniji je *Statuti delle navi* (*Statuta et ordinamenta super navibus et aliis lignis, Statuta navium et navigantium, Capitulare nauticum pro emporio Veneto*).⁴ Prvi su statuti Jacopa Tiepola iz 1228., a drugi statuti dužda Raineria Zena, od 6. kolovoza 1255.⁵

Kostrenčić je davne 1915. podijelio statute naših komuna u dvije skupine, ovisno o utjecaju na pomorskopravne propise u njima. U sjevernu skupinu svrstao je statute Zadra, Splita, Skradina, Krka i Raba te djelomice Paga i Šibenika. Ustvrđio je da oni za svoj uzor imaju mletačke Statuta navium ili Capitulare nauticum iz 1255. U statute tzv. južne skupine uvrstio je statute Hvara i Kotora, kojima su uzor pomorskopravne odredbe Dubrovačkog statuta iz 1272. Ujedno je primijetio da se opaža utjecaj bizantskog *Nomos rodion nautikosa*, što objašnjava povezanošću primorskih gradova s Bizantom i orijentacijom pomorske trgovine na Istočno Sredozemlje.⁶

Kostrenčićeva istraživanja od velike su važnosti za proučavanje povijesti pomorskog prava, međutim noviji autori pošli su "korak" dalje, pri čemu osobito treba obratiti pozornost na radove akademika Margetića.

2. Pomorskopravne odredbe Rapskog statuta

Rapski statut sastoji se od pet knjiga, a propisi pomorskog prava sadržani su u trećoj i četvrtoj knjizi. Tekst Statuta su objavili Inchiostru i Galzigna.⁷ Studiju o rapskoj komuni i Statutu izradio je Inchiostru.⁸ Pri izradi ovoga rada autoru su

² POMORSKA ENCIKLOPEDIJA, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983., knj. 6, str. 333.

³ JAKAŠA, op. cit., str. 7.

⁴ POMORSKA ENCIKLOPEDIJA, knj. 6., str. 333; KOSTRENIĆ, Marko, Pomorsko pravo u statutima primorskih naših gradova i otoka, Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu, Zagreb, 1915., knj. I, br. 6., str. 336.

⁵ MARGETIĆ, Luj, Srednjovjekovno hrvatsko pravo, Obvezno pravo, HAZU, Vitagraf, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Adamić, Rijeka, 1997., str. 254-256, 262 i tamo navedeni izvori.

⁶ KOSTRENIĆ, op. cit., knj. I, br. 5., str. 294 i br. 6., str. 336.

⁷ INCHIOSTRU, Ugo, GALZIGNA, A. G., Gli statuti di Arbe, Archeografo triestino, Trieste, 1899.-1900., vol. XXIII, fasc. 1 i 2.

⁸ INCHIOSTRU, Il comune e gli statuti di Arbe fine al secolo XIV, Archivio storico per la Dalmazia, a. V, vol. X., 1930.

poglavito služila razmatranja akademika Margetića,⁹ a koristio je i neobjavljeni hrvatski prijevod Statuta Ante Belicha.¹⁰

2.1. Ugovor između mornara i brodovlasnika

Prvi će biti obrađeni propisi o sklapanju ugovora između mornara i brodovlasnika, iako oni nisu prvi prema redoslijedu odredbi u Statutu. Riječ je o propisu knj. III., gl. 24. *O ugovoru sklopljenom između mornara i gospodara:*

“Nadalje naređujemò da svaki ugovor sklopljen po mornarima sa gospodarom ili gospodarima broda bilo sa kaparom bilo na vjeru bude čvrst, te da mornar ne smije odstupati od ugovora niti da gospodar ili gospodari smiju otpustiti mornare, pod kaznom toliko novčića, koliko su bili ugovorili, osim opravdanog razloga bolesti, te osim ako ugovoritelji budu složni da se ugovor ne održi.”¹¹

Rapski statut određuje da se ugovor između brodovlasnika i mornara sklapao davanjem kapare ili “vjere”, točnije davanjem ruke. U slučaju odustanka od ugovora, strana koja odustaje dužna je platiti drugoj naknadu u visini ugovorenog iznosa mornarske plaće. Statut spominje mogućnost raskida ugovora, i to ako postoji “opravdan razlog bolesti”. Da li su se i neki drugi slučajevi smatrali opravdanim, nije moguće odrediti. Primjetna je sličnost sa statutom Zadra. On predviđa dvije iznimke u kojima brodovlasnik ne plaća dogovoreni iznos plaće. Prva je sporazum, a druga bolest. Prema Margetiću, u drugom slučaju riječ je o otpuštanju mornara koji je uzet u zamjenu za oboljelog mornara, a prvi je ozdravio.¹²

Inchiotri primjećuje da propis ne spominje trajanje ugovora, za razliku od nekih statuta koji razlikuju mornare *ad partem* i *ad marinariam*, te kao i mletački, spominju *mudua*, pojedinačno putovanje ili na godinu. On drži da se na Rabu ugovaralo za svako pojedinačno putovanje.¹³

⁹ MARGETIĆ, Srednjovjekovno hrvatsko pravo, vidi bilj. 5; ISTI, Iz starije pravne povijesti Raba, Rapski zbornik, Zbornik radova sa znanstvenog skupa o otoku Rabu, održanog od 25. do 27. listopada 1984., str. 199-211.

¹⁰ BELICH, Ante, neobjavljeni hrvatski prijevod Rapskog statuta (strojopis), u posjedu autora. Autor se osobito zahvaljuje i gospodinu Ivi Bariću, djelatniku Grada Raba, koji mu je pomogao da dođe do prijedora Statuta.

¹¹ Hrvatski prijevod Statuta na svim mjestima u radu prema rukopisu Belicha, dok se latinski tekst navodi prema radu Inchiotrija i Galzigne. INCHIOTRI I GALZIGNA, op. cit., str. 97, *De concordio facto inter marinarios et patronos*.

“Praeterea ordinamus, quod omne concordium factum per marinarios cum patrono, vel rationis barchae vel navis, tam per arras quam per fidantiaa, sit firmus, nec marinarius possit recedere a concordio, nec patronus vel patroni ipsos marinarios dimittere sub poena totius soldi, ad quod fuerint concordati, excepta iusta causa infirmitatis, salvo si partes concordis fuerint, quod concordium non teneat.”

¹² MARGETIĆ, Srednjovjekovno, str. 259, propis zadarskog statuta, IV, 65. Margetić navodi različito mišljenje BEUC, Ivan, Statut zadarske komune iz 1305. god., Vjesnik državnog arhiva, II, 1954., str. 691.

¹³ INCHIOTRI, op. cit., str. 199. Pitanje je veoma zanimljivo. U statutima istočne obale Jadrana razlikuju se mornari koji su zaposleni na određeno vrijeme (npr. 6 mjeseci, a u Zadru do dana

Zanimljiv je način sklapanja ugovora. Inchiostru drži da je riječ o stipulaciji, tek o verbalnom ugovoru.¹⁴ Davanje kapare moglo je značiti ne samo davanje određenog iznosa novca, kao što je to kod današnjeg instituta kapare, već i davanje jednog novčića, kao znaka da je ugovor sklopljen. "Davanje ruke" je isto forma sklapanja ugovora. Prema Margetiću, predstavlja dokaz o postojanju veza s područjem srednjovjekovne Istre, a svoje podrijetlo ima u langobardsko-franačkom pravu.¹⁵

2.2. Pomorski ugovori

Jedan od temeljnih pravnih instituta u pomorskom pravu je ugovor o prijevozu robe, ili o različitim oblicima poslovanja u svezi s prevoženom robom. Rapski statut sadrži tek jedan propis u knj. III., gl. 20. *O onima koji ne daju novac ni predane ili kupljene stvari za drugu osobu:*

"Također određujemo i naređujemo da, ako je neka osoba primila novac ili nešto drugo, vodeći ili noseći drugom što je njemu upućeno po nekoj osobi, a nije dala ono što je primila, onom ili onima, ili kojima bi se poslalo unutar trećeg dana po prijemu, neka plati što je primila ili vrijednost toga plus trećinu više i neka plati dva perpera Općini. I slično ako netko bude primio neki novac za kupnju ili nešto za drugu osobu, neka isti bude dužan vratiti novac ili ona što je kupljeno, ili novac ako nije kupljeno, nakon što se primijeni globa s trećinom više, a dva perpera, ako je rečeno, po onome komu je dano."¹⁶

Inchiostru drži da se ugovori ne mogu istraživati, jer uglavnom nisu regulirani pisanim pravom. Pojam *transmissum* uspoređuje s mletačkim *portans*, koji daje

sv. Andrije) ili za određeno putovanje (Dubrovački statut knj. VII., gl. 43. zove ih *marinarii ad viagium*) i za to primaju plaću. Drugačiji položaj imaju *marinarii ad partem* koji umjesto plaće od brodovlasnika dobivaju udio u dobiti, ali snose i troškove (npr. Dubrovački statut, knj. VII., gl. 1., 2., 6, 23. i 25.). Institut je bio toliko karakterističan za Dubrovnik u XVI. i XVII. st. da su ga na Apeninskom poluotoku nazivali "ploviti na dubrovački način". Posebno treba razlikovati *marinarii in entega*. To je takav pravni posao u kojem se stvara zajednica između brodovlasnika, mornara i trgovaca, koji zajednički ulaze u pomorsko-trgovački pothvat. Vidi KOSTRENIĆ, op. cit., god. 1915., knj. I, br. 9., str. 961-962. Entegu poznaje Dubrovački statut (knj. VII., gl. 42.-53.).

¹⁴ INCHIOSTRI, op. cit., str. 198.

¹⁵ MARGETIĆ, Srednjovjekovno, str. 259; vidi i ISTI, Osnove srednjovjekovnog obveznog prava.

¹⁶ Latinski tekst prema INCHIOSTRI i GALZIGNA, op. cit., str. 95-96, *De hiis, qui non darent denarios et res transmissas vel emptas pro aliqua persona:*

"Item statuimus et ordinamus, quod, si qua persona receperit denarios vel aliquid aliud pro ducendo vel portando alicui, quod sibi mittatur per aliquam personam, et non dederit illud quod (aliquod, quodquod) recepisset illi vel illis, cui vel quibus mitteretur infra tertium dem primitus venturum. postquam applicuerit, solvat illud quod recepisset ad valorem ipsius cum tertio plus, et solvat pro banno perperos duos comuni. Et similiter, si aliquis receperit aliquos denarios, vel aliud ad emendum aliquid pro aliqua pro aliqua persona, ille talis qui receperit teneatur restituere denarios, vel illud quod emisset, vel denarios, si non emisset aliquid patrono infra tertium diem, postquam applicuerit, sub poena tertii plus et duorum perperum, ut dictum est supra de alio transmissio."

novac ili robu drugome čim stigne u odredište. Primjećuje da statut ne spominje *collegantiu*.¹⁷

Akademik Margetić pak upozorava da je neimenovani pravni posao sličan mletačkoj *rogadiji*. Propis obuhvaća dva tipa poslova. Prema prvome, davatelj daje novac ili stvar, a primatelj se obvezuje predati je na određenom mjestu. Prema drugome, davatelj ujedno daje nalog primatelju da u odredištu kupi ili proda stvari, te da preda davatelju pribavljeni novac ili robu. Primatelj je obvezan izvršiti obvezu u roku od tri dana po povratku, u protivnom plaća punu vrijednost dobivenog novca ili stvari uvećanu za trećinu i kaznu od dva perpera općini.¹⁸

Akademik Margetić drži da rogancija u Dalmaciji nastaje prema mletačkom uzoru pravnih poslova *rogadia* i *transmissum*.¹⁹ *Transmissum* je najstariji i najjednostavniji od pomorskih ugovora. Prema Margetiću "*jedna strana daje drugoj da u povodu putovanja te druge strane odnese neku stvar na isto odredište... Rogadia je nešto složenija: prenositelj stvari se obvezuje da dodatno obavi neki posao za drugu stranu.*" Kod rogadije, tj. u Dalmaciji rogancije, se "*jedna strana obvezala prodati, obično u istočno Sredozemlje, robu druge strane u njezino ime, ali uz rizik prodavatelja.*"²⁰

Prema akademiku Margetiću naziv mletačke rogadije, tj. dalmatinske rogancije ukazuje da je "*ona početno bila neformalno usmeni dogovor koji nije imao za posljedicu pravnu, nego samo moralnu obvezu. Ako su stranke htjele osnovati pravnu obvezu, na raspolaganju im je bio pravni posao s vadijom, fiedjutorom i mediatorom. Ipak je s druge strane jasno da je kršenje povjerenja moralo imati za posljedicu i sudsku zaštitu...*". Razlike između rogadije i kolegancije gotovo i nema, pravne posljedice su identične. Noviji statuti prestaju spominjati rogadiju, tj. roganciju, te govore o primanju novca u koleganciju, uz zaradu.²¹

2.3. *Odgovornost mornara*

Rapski statut sadrži dva propisa koji razmatraju odgovornost mornara. Prvi je propis knj. III., gl. 22. *O mornarima koji napuštaju brod i rade protiv gospodara:*

¹⁷ INCHIOSTRI, op. cit., str. 203-204.

¹⁸ MARGETIĆ, *Srednjovjekovno*, str. 283.

¹⁹ *Ibid.*, str. 282.

²⁰ ISTI, *Antika i srednji vijek*, Studije, HAZU, Odjel za bizantologiju, Vitagraf i Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Zagreb, 1995., str. 205; ISTI, *Srednjovjekovno*, str. 282.

²¹ ISTI, *Antika*, str. 205. *Colegantia* je najslabija. "*Jedna strana (stans. iactor) koja ostaje u Mlecima davala je dvostruk iznos kapitala, a druga strana (procertans. tractor) putuje i trguje udruženim sredstvima. Dobit se dijeli popola, a gubitak razmjerno uloženu kapitalu.*" ISTI, *Srednjovjekovno*, str. 275, vidi i str. 270-282 određuje "*...da je društvo, societas, vrsta pomorskog ugovora u kojoj oba sudionika doprinose*". U Veneciji tijekom XI. i prve polovice XII. st. prevladava dvostruka kolegancija, koja se u ispravama javlja kao kolegancija, za razliku od jednostrane koja nema svoj zaseban naziv. O pitanju rogadije, tj. rogancije pisao je KOSTRENIĆ, op. cit., str. knj. I, br. 5, str. 289; ŠUNDRICA, *Zdravko*, Prijevod sedme knjige Dubrovačkog statuta, Historijski arhiv Dubrovnik, Dubrovnik, 1972., str. 16; CVITANIĆ, *Antun*, *Naše srednjovjekovno pomorsko pravo*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. XVI, Split, 1979, str. 222-223.

“Nadalje naređujemo i određujemo da, ako neki mornar protivno ugovoru i dogovoru sa gospodarom (ili kapetanom) bude napustio brod ili veliku ili malu lađu, neka bude dopušteno istom gospodaru ili gospodarima zadržati mornara, dok ne bude ispunio ugovor ili dogovor sa gospodarom. Te ako jedan mornar ili mornari budu kriomice ili nasilno protivno ugovorima i dogovorima sa gospodarom napustili brod, neka lađu smatrani kao bilo koji prekršitelj i neka vrate u dvostruko gospodaru i još onoliko za koliko budu osuđeni od Vlasti na Rabu za rečeni uzrok.”²²

Propis se odnosi na situaciju kada mornar ili mornari ne žele ispuniti sklopljeni ugovor do isteka vremena na koji je on zaključen. Obveze su zaključene uz dvostruku kaznu, što je, prema Inchiostriu, analogno gl. 39. mletačkih Tiepolovih statuta.²³ Ipak, treba primijetiti da kazna u dvostrukom iznosu postoji i u drugim statutima, kao i u raznim slučajevima, nevezano uz spomenuti mletački propis. Mornar, tj. mornari, uz vraćanje dvostrukog iznosa gospodaru biti će osuđeni na dodatnu kaznu od rapskih vlasti.

Druga odredba o odgovornosti mornara sadržana je u knj. III., gl. 23. *Da mornari ne izađu u grad, u koji će biti stigao brod:*

“Želimo također da, ako neki mornar nakon što je sklopio ugovor sa gospodarom broda ili lađe ne smije izlaziti u onom gradu, gdje je brod pristao ili se brod bude nalazio, bez dozvole gospodara, bude kažnjen sa 12 groša. Ako naime brod bude na plaži, ne smije ga nikako napustiti bez dozvole gospodara, pod kaznom od 6 perpera. Nadalje neka bude u diskreciji Kurije rapske kažnjavanje istog mornara, ako je zbog napuštanja broda na plaži nastala neka šteta na brodu.”²⁴

Odredba propisuje slučaj kada mornar ili mornari bez dozvole brodovlasnika, tj. zapovjednika napuste brod, ali privremeno s namjerom da se vrate, jer u suprotnom riječ je o namjeri raskida ugovora iz prethodnog slučaja. I sam Inchiostri

²² Latinski tekst prema INCHIOSTRI i GALZIGNA, op. cit., str. 96, *De marinariis relinquentibus navim et barcam et facientibus contra pacta patroni:*

“*Ordinamus insuper et statuimus, quod, si aliquis marinarius contra pactum et conventionem, quam habuerit cum patrono vel patronis, relinquerit navim vel barcam magnam, vel parvam, licitum sit ipsi patrono et patronis ipsum marinarium retinere, donec adimpleverit pactum et conventionem habitam cum patrono; et si marinarius vel marinarii furtive vel violenter contra pactum conventionis patroni reliquerit navem, teneatur pro quolibet contrafaciente marinariam restituere in duplum patrono, et insuper tantum quantum iudicabitur ille marinarius contrafaciens per Dominationem arbensem, causa praedicta.*”

²³ INCHIOSTRI, op. cit., str. 199.

²⁴ Latinski tekst prema INCHIOSTRI, GALZIGNA, op. cit., str. 97, *Quod marinarii non exeant civitatem, ad quam erit navis vel barca:*

“*Volumus quoque, quod aliquis marinarius, postquam concordium fecerit cum patrono navis vel barchae, non possit nec debeat exire illam civitatem ad quam applicuerit et fuerit ipsa barca vel navis, sine licentia patroni, sub poena grossorum duodecim. Si vero in splaca fuerit, nullo modo possit eam relinquere sine licentia patroni, sub poena sex perperorum; insuper sit in providentia curiae arbensis ipsum marinarium condemnare, si relinquendo barcam vel navim in splaca, damnnum aliquod acciderit ipsi barchae vel navi.*”

priznaje da ovaj propis ne podsjeća na mletačke. Za razliku od položaja mornara, Statut ne regulira položaj patrona, zapovjednika broda. Inchiostri tek pretpostavlja da je on reguliran mjesnim običajima ili pod utjecajem venecijanskih propisa kao u dalmatinskim statutima.²⁵

2.4. *Naknada štete*

Rapski statut sadrži i propise o naknadi štete nastale tijekom pomorskog poduhvata u odredbi knj. III., gl. 26. *O naknadi štete za sve vrsti brodova:*

“Također ako je neki brod pretrpio štetu u stvarima, u opremi ili u robi, kao i po vremenskim prilikama, kao i po zlim ljudima, sve neka ide na naknadu štete i neka se brod postavi u zahtjev štete, jer dvije trećine vrijednosti broda idu na štetu, a treći dio vrijednosti izlučuje se od vrijednosti istog broda. Te još ako neki mornar bude imao u rečenom brodu svojih dobara, izuzev odijela i oružja, za veću vrijednost od pet malih librica, neka se ta mornareva dobra postave u isti zahtjev štete, a ako bude imao nešto manje od pet librica vrijednosti svojih dobara, nije dužan za istu praviti nekakav zahtjev štete; ukoliko šteta bude veća od 10 librica, veća ili manja, neka se sve postavi u istom zahtjevu štete. Također ako neki čvrsti brod ili barka bude primao vodu radi nevremena ili od neke posljedice toga, neka ide na zahtjev štete, kako je navedeno, osim što će biti u nadležnosti Kurije što bude trebalo odrediti o šteti, ako je tu nastala uslijed neispravnosti (ili mane) broda.”²⁶

Prvi dio odredbe govori o šteti na stvarima, opremi i robi nastaloj uslijed nevremena i “*zlih ljudi*”, koja će se oštećenima nadoknaditi razmjerno vrijednosti spašene imovine, iz koje će se odbiti trećina vrijednosti broda. I mornari su dužni uzeti udjela u naknadi ako je šteta veća od deset libara. Ako je šteta manja od deset libara, uzimaju udjela u naknadi samo ako nose imovinu veću od pet libara. U slučaju udjela mornara uvijek se odbija vrijednost njihove odjeće i oružja. Drugi dio propisa određuje da brodovlasnik nadoknađuje štetu nastalu prodorom vode zbog nevremena ili kao posljedicu toga, osim ako je nastala poradi tehničke neispravnosti broda, kada će sud donijeti odluku o naknadi štete.

²⁵ INCHIOSTRI, op. cit., str. 199.

²⁶ Latinski tekst prema INCHIOSTRI, GALZIGNA, op. cit., str. 98, *De varea cuiuslibet navigii*:

“Item, si aliqua barca aut navigium damnum habuerit in rebus, vel corredis, vel de mercationibus, tam per fortunam temporis, quam per malam gentem, omnia vadant per vaream; et navis et barca ponatur in varea, quando in dicta varea duas partes valoris ipsius navigii et tertiam partem deducendo de ipso valore navigii. Insuper, si marinarius aliquis habuerit in dicto navigio de suis bonis, exceptis vestimentis et armis, ad valorem librarum quinque parvorum superius, illa bona marinarii ponantur in eadem varea; et si habuerit a libris quinque parvorum inferius de suis bonis, non teneatur pro ipsis facere aliquam vaream, si damnus dictae vareae fuerit a libris decem parvorum superius; et si damnus dictae vareae fuerit a libris decem parvorum inferius, omnia ponantur in dicta varea. Item, si aliquod lignum vel navigium stagnum fuerit, et molabitur aqua, aut per fortunam temporis, aut per alium modum, damnus, quod evenerit inde, vadat per vaream, ut dictum est, salvo quod in providentia curiae sit, si per defectum navigii illud damnus evenisset, quid de ipso damno fieri debeat.”

Inchiostri misli da je riječ o običaju nastalom prije donošenja Statuta, jer se ne spominje formula *statuimus et ordinamus*.²⁷ Udio u havariji određen je drugačije od rimskog prava, što potječe od starih običaja dalmatinskih komuna inspiriranih s Nomos rodion nautikos.²⁸ U svezi s mornarima uočava sustav ortaštva, sličan Nomos rodion nautikosu, jer je veza između vlasnika i mornara čvršća nego u Justinijanovu pravu.²⁹ Isti utjecaj pretpostavlja i u slučaju odgovornosti patrona za štete iz neispravnosti broda.³⁰

Mletački Tiepolovi statuti iz 1229. nemaju odredbe o havariji, za razliku od statuta Raineria Zena iz 1253., čije su odredbe slične Rapskom statutu.³¹ Nomos rodion nautikos utvrđuje socijetetni odnos između trgovaca (*emporoi*) i brodarar (*naukleroi*). "*Lex Rhodia de iactu izmijenjena je tako da štetu snose zajedno brodar, trgovci i putnici.*"³²

Već je Kostrenčić upozorio da se na Jadranu generalna havarija shvaćala šire nego u ostalom Sredozemlju.³³

Prema mišljenju akademika Margetića naknada štete ne slijedi mletački uzor. U svezi s učešćem broda u naknadi štete i odbijanju trećine vrijednosti broda prihvaćeno je načelo iz kasnijeg dodatka bizantskog Rodoskog zakona.

Statuti dalmatinskih gradova, osim Dubrovačkog i Hvarškoga, ne poznaju umanjivanje vrijednosti broda za trećinu koje predviđa Nomos rodion nautikos. Mletački propisi, za razliku od bizantskoga, restriktivno primjenjuju načelo zajedničke naknade štete, te ne poznaju odbijanje dijela vrijednosti broda.³⁴

Prema mletačkim propisima mornari ne učestvuju u naknadi štete, dok Rapski statut određuje suprotno.³⁵ Statutarna rješenja veoma su različita.³⁶

Razmatrajući drugi dio odredbe akademik Margetić upozorava da Dubrovački i Hvarski statut sadrže propis prema kojem brodovlasnik, njegov opunomoćenik ili zapovjednik odgovaraju za štetu na robu nastalu zbog loše pripreme broda za

²⁷ INCHIOSTRI, op. cit., str. 201.

²⁸ Ibid., str. 200.

²⁹ Ibid., op. cit., str. 198.

³⁰ Ibid., op. cit., str. 201.

³¹ MARGETIĆ, Srednjovjekovno, str. 262.

³² ISTI, Antika, str. 153. O *Lex Rhodia de iactu* vidi BORAS, Mile i MARGETIĆ, Lujo, Rimsko pravo, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1980., str. 165-166; STANKOVIĆ, Predrag, Pomorske havarije, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 1982., str. 15.

³³ KOSTRENIČIĆ, op. cit., knj. I., br. 6., str. 340-347.

³⁴ MARGETIĆ, Srednjovjekovno, str. 257 navodi propis Dubrovačkog statuta, knj. VII., gl. 7., prema kojem se vrijednost broda smanjuje za trećinu, ali samo ukoliko je riječ o šteti na opremi i bacanju tereta u vodu zbog opasnosti od gusara. Hvarski statut dodatno priznaje i štetu nastalu bacanjem stvari u more kako bi se brod spasio od nevremena. Vidi i druge izvore na istom mjestu.

³⁵ Ibid., str. 258 i tamo navedeni izvori.

³⁶ Loc. cit., Splitski statut, knj. VI., gl. 51. Mornari s brodovlasnikom i trgovcima odgovaraju za štetu na opremi broda do koje je došlo zbog nevremena. Krčki statut, knj. III., gl. 67. suprotno Rapskom određuje mornarima obvezu naknade samo ako je šteta veća od deset libara.

plovidbu, kao i u slučaju da je utvrđen manjak robe u odnosu na upis u brodskoj knjizi. Brodovlasnik se može braniti ako je šteta nastala zbog nevremena.³⁷ I Rapski statut spominje isključenje odgovornosti za štetu nastalu primanjem vode zbog nevremena, ili kao posljedicu toga. Mletački statuti isključuju odgovornost ukoliko je do prodora vode došlo zbog nevremena, ali priznaju i slučaj prodora vode zbog gašenja požara.³⁸

2.5. *Nalaz stvari*

Statut je propisao postupak u slučaju nalaza stvari na moru u odredbi knj. III., gl. 27. *O predmetima nađenim u moru i o drvima za vatru:*

“Naređujemo da od svih nađenih predmeta na moru po nekom brodu neka jedna polovina bude gospodaru broda, a druga polovina mornarima, te da se na taj način podijele i sve gorivo drvo, što budu našli, na polovinu gospodar broda i spomenuti mornari. Ali ako neki brod ili čamac bude izašao iz luke po olujnom vremenu ili se drugačije udaljio (izgubio), a bude pronađen po nekima, tada neka bude u diskreciji Kurije što treba dati jednima, što drugima koji su pronašli brod, a mornari su dužni ukrcavati i iskrcavati brod, a noću čuvati ga pod kaznom nadoknađivanja čitave štete gospodaru, te da budu kažnjeni i većom kaznom, kako bude odlučila Kurija.”³⁹

Statutarni propis ističe ravnopravnu podjelu nađenih stvari i gorivog drva između brodovlasnika i mornara. Utvrđena je posebna obveza mornara da u slučaju nalaza plovila skrbe o njemu, čuvaju ga, ukrcavaju i iskrcavaju, ali ona se vjerojatno odnosi i na brodovlasnika, tj. zapovjednika broda. U tom slučaju sud će odlučiti što ide brodovlasniku i mornarima broda koji je priskočio u pomoć. Propisana je i sankcija naknade štete vlasniku nađenog broda, vjerojatno u slučaju da je počinjena neopravdana šteta nakon što je plovilo spašeno. Pored naknade štete sud može izreći i dodatnu kaznu.

Inchiostri navodi da je barbarski običaj ulaska u posjed stvari i osoba stradalih u brodolomu, ili prava općinske blagajne koji sadrže pojedini dalmatinski statuti na Rabu nepoznat. Stvari nađene u moru dijele mornari i vlasnik broda, što potječe iz rimskog prava i bizantskih Bazilika. Grčki utjecaj postoji u svezi s nagradom za

³⁷ Loc. cit., Dubrovački statut VII., 7(4) i Hvarski statut V., 1.

³⁸ Ibid., str. 261-262 i tamo navedeni mletački izvori: Statuti Zena i Tiepola.

³⁹ Latinski tekst prema INCHIOSTRI, GALZIGNA, op. cit., str. 98-99, *De rebus inventis in mari, et de lignis, quae fient ab igne:*

“Ordinamus etiam, quod de omnibus rebus inventis in mari per aliquod navigium medietas sit patroni navigii et altera medietas marinariorum, et per hunc modum etiam dividantur omnia ligna ab igne, quae fecerint per medium inter patronum navigii et navigium et dictos marinarios; verum, si barca vel zaupum exiverit de portu per fortunama vel aliter, et inveniatur per aliquos, tunc in providentia curiae sit quid dari debeat illi vel illis, qui ipsam barcam vel zaupum invenissent, et marinarii teneantur caricare et discaricare, et in nocte custodire navigium, sub poena reficiendi totum damnum pastrono, et tanto maiori poena puniantur, sicut videbitur curiae arbensi.”

spašavanje, što je ušlo u Nomos. Na ostalim kvarnerskim otocima nalazi jači utjecaj Nomos rodion nautikosa. Odredba Rapskog statuta temelji se na mletačkom statutu Zenona, IV., 33., prema kojoj treba pomoći bilo kojem brodu.⁴⁰

Najstariji propis koji obrađuje institut pomoći na moru je Nomos rodion nautikos. Pomorci su dužni pomagati drugima, za prisvajanje tuđe imovine izriče se kazna, a osobama koje su spašavale pripada nagrada za uspješno spašavanje. Ovi principi narušeni su u srednjem vijeku razvojem drugog instituta - prava brodoloma, ili obalnog prava (*ius naufragii*). Ono je legaliziralo prisvajanje ostataka broda i tereta stradalih u brodolomu.⁴¹ Rapski statut je napredniji jer poznaje obvezu skrbi za nađeni brod i teret na njemu.⁴²

2.6. Brodska oprema

U nesigurnom srednjovjekovnim vremenima brod, roba, mornari i drugi sudionici pomorskog pothvata bili su izloženi znatnim opasnostima, kako zbog prirodnih nepogoda, tako i od napada pirata i gusara. Rapski statut obvezao je brodovlasnike da vode računa o samozaštiti brodova propisom knj. III., gl. 25. *O držanju oružja na brodovima*:

“Određujemo i naređujemo da su gospodar ili gospodari bilo kojeg broda, čija je nosivost 300 modija žita ili više, dužni držati za vrijeme plovidbe u rečenim brodovima dva oklopa s remenjem, dva stroja opskrbljena za bacanje kamena, dvije sjekire, četiri željezna malja za probijanje, četiri štita, jedan snop kopalja, i da bilo koji brod koji prelazi more nosivosti manje od 300 modija, neka ima svo gore rečeno naoružanje, osim oklopa i koplja. I neka se drži rečeno naređenje pod prijetnjom kazne 12 perpera za svaki vid prekršaja, plativo po gospodaru. I svaki mornar rečenih brodova neka imade po jedan štit, jedan željezni šljem, jedan malj za željezo ili malj za probijanje, jedan mač, pod kaznom 6 perpera za svakog prekršitelja. I zakoniti tužitelj neka dobije polovinu i neka mu se povjeruje, a rapska vlast neka ima slobodu da u svako doba izvrši kontrolu da li brodovi posjeduju gore rečeno.”⁴³

⁴⁰ INCHIOSTRI, op. cit., str. 201-203.

⁴¹ STANKOVIĆ, op. cit., str. 74-75.

⁴² CVITANIĆ, op. cit., str. 227 upozorava da i Splitski statut poznaje obvezu dovlačenja napuštenog broda u luku.

⁴³ Latinski tekst prema INCHIOSTRI, GALZIGNA, op. cit., str. 97-98, *De armis portandis in navigiis.*:

“Statuimus et ordinamus, quod patronus et patroni cuiuslibet navigii, quod fuerit de portatura modiorum tercentorum frumenti, vel abinde superius, teneantur habere, quando navigabitur in dicto navigio, duas corazas cum colaribus, duas balistas (balestras) furnitas, duos manaresios, quattuor capellas de ferro et quattuor scutos et unus fassum de lanconibus; et quodlibet navigium, quod transeat pelagum, portaturae a modiis tercentis frumenti inferius habeat omnia supradicta arma, exceptis coraciis et lanconibus. Et praedicta observentur sub poena duodecim perperorum pro quaque vice contrafacta, solvenda per patronos. Et quilibet marinarius dictorum navigiorum habeat unum scutum, unam capellam vel cervelleriam (cervelleciam) de ferro et unam spatam, sub poena sex perperorum pro quoque contrafaciente, et legitimus accusator habeat medietatem, et tenebitur de credentia; et Dominatio arbensis habeat libertatem, quandocunque voluerit, faciendi inquiri per ipsas barcas et navigia, si praedicta habebunt.”

Statut razlikuje brodove prema nosivosti. Granica je tri stotine modija. Za veće brodove utvrđena je obveza boljeg naoružanja broda. Brod je dužan naoružati brodovlasnik ili brodovlasnici, ali su i mornari obvezni nositi osobno naoružanje. Komuna ima pravo nadzirati izvršenje obveze, te izricati kazne koje su dvostruke veće za brodovlasnike. "*Zakonitom tužitelju*" se vjeruje u njegovoj prijavi, a dobiva i polovicu iznosa izrečene kazne.

Inchiostri spominje da naoružavanje broda i nadzor komune određuju statuti Rainera Zena.⁴⁴ Obveza opremanja postoji i u drugim statutima, pa to nije dokaz o utjecaju mletačkih propisa.⁴⁵

U svezi s podjelom brodova na veće i manje treba reći da statuti Tiepola i Zena određuju da se većina propisa primjenjuje na brodove iznad 200 milijara, tj. oko 60 tona nosivosti. U Zadru je to smanjeno na polovicu.⁴⁶ Dakle nije istovjetna ni granica razlikovanja brodova na veće i manje.

3. Zaključno razmatranje

Svaka trgovina, pa tako i pomorska u biti ne poznaje granice. Pravni propisi koji je prate također moraju slijediti istu logiku. Zbog međunarodnog elementa mnogi instituti pomorskog prava nastoje se izjednačiti na međunarodnoj razini. U srednjem vijeku postoji pravni partikularizam, ali trgovina, pa tako i pomorska, ipak dovodi do međusobnih dogovora, a ovi, makar u maloj mjeri utječu i na pravo. Ne može se reći da je došlo do zajedničkih rješenja, postoje i mogu se istraživati utjecaji i sličnosti. Pri tome su gospodarski moćne i naprednije sredine (npr. Mletačka republika) svojom razvijenijom pravnom znanošću i praktičnim rješenjima mogle utjecati na pomorskopravne propise statuta na hrvatskoj obali Jadrana, poglavito ukoliko su istodobno na tom području imale i državnu vlast. Rapski statut iz XIV. st. jedan je od primjera takvih utjecaja.

Pored mnogih sličnosti pomorskog prava u statutima jadranskih komuna postoji i različitost, koja je odraz autonomnosti srednjovjekovnih gradova. Pomorsko pravo u Rapskom statutu, kao i u drugim našim statutima, nije isključivo proizvod ili prerada mletačkog prava. Ne treba zaboraviti, kako to tvrdi i akademik Margetić, da je i samo mletačko pravo "*plod stoljetnog razvoja pomorskog prava i da nije riječ o nekom posve originalnom autohtonom pravu.*"⁴⁷

Na žalost, ponekad se pravna povijest koristila za dnevopolitičke svrhe. Tako se u znanstvene radove znala uplesti ekstremna ideja talijanskog iredentizma. Nepobitni utjecaji rimskog i mletačkog prava trebali su opravdati postojanje vjekovnog

⁴⁴ INCHIOSTRI, op. cit., str. 195 i 199.

⁴⁵ ŠUNDRICA, op. cit., str. 19-21. Knj. VII., gl. 1. sadrži obvezu održavanja broda, gl. 3. propisuje opremu broda ovisno o nosivosti. Poseban propis o obvezi naoružavanja brodova donijet je 16. siječnja 1336., knj. VIII., gl. 78. i 79. Propis razlikuje brodove do 20 milijara (1 milijar iznosi oko 420 kg) i preko 20 milijara.

⁴⁶ MARGETIĆ, Srednjovjekovno, str. 256 i tamo navedena vrela.

⁴⁷ MARGETIĆ, Srednjovjekovno, str. 258.

i uglavnom neokrnjenog romanskog utjecaja (kulture, jezika, stanovništva), kako bi se postavio znanstveni temelj za teritorijalne zahtjeve na hrvatskoj, istočnoj obali Jadrana. Čak su Inchiostri i Galzigna pali pod utjecaj iredentističkih ideja. U predgovoru svom izdanju Statuta iz 1899.-1900. pišu da objavljuju Rapski statut "zbog tradicije latiniteta, neprekidne i trajne", da su "rapski statuti, kao i općenito dalmatinski, rimski zakoni, tu i tamo modificirani mjesnom uporabom, ali nikad... istisnuti... od barbarskih običaja... koji u Dalmaciji nisu imali mogućnost prodiranja." Zaključuju da će njihovo djelo pokazati "čistu tradiciju latinštine, jezika i kulture, jednog od naših (!, op. Ž.B.) dalmatinskih gradova... Budući da je i ova zavičajnost našeg narodnog jezika jedan od mnogih dokaza, koje je potrebno ponovno vratiti u memoriju modernih neznalica i umišljenika, koji misle izbrisati ili poništiti povijesnu istinu jednim potezom pera ili jednom odlukom." Na sreću ovakve neprimjerene pojave ipak nisu česte u pravoj znanosti.

Pomorsko pravo srednjovjekovnih statuta na hrvatskoj obali Jadrana ne čini sustav koji je nastao i postoji sam za sebe. U njemu se mogu naći razni slojevi utjecaja: rimskog prava, a poglavito njegova daljnjeg različitog razvoja putem bizantskog, a potom i mletačkog prava. I ovdje se može pratiti razvoj ideja i pravnih ustanova koji dokazuje da je rimsko pravo, kao veličanstveni europski pravni spomenik, kroz razne srednjovjekovne mijene koje su ga udaljile od prvobitnog uzora, utjecalo na razvoj modernih pravnih instituta. Hrvatsko srednjovjekovno, ali i današnje pravo, uvijek je bilo dio tih, mediteranskih, ali i europskih pravnih kretanja.

Summary

SEVERAL COMMENTS UPON MARITIME LAW UNDER THE STATUTE OF RAB

The Author reviews several questions of maritime law under the Statute of Rab (14th cent.). Introductory remarks present related sources for Adriatic maritime law. Crucial comments describe transactions (contracts) among the mariners and shipowners, maritime contracts, liability performance, indemnification/compensation of damage, object found in/on the sea, marine rigging, taking over the vessel and equipment without the owner's permission.

The maritime law of the Statute of Rab (and statutory sources along the Croatian Adriatic coast), apart from the autonomy and the variety of statutory items, does consider the historical development of Roman law, particularly the segment of mediaeval Byzantine alterations and the impact of Venetian provisions, sustaining the Croatian mediaeval maritime law as the component of European course of law history.

Key words: law history, maritime law, Statute of Rab, 14th century.

Zusammenfassung

EINIGE FRAGEN ZUM SEERECHT IM STATUT VON RAB

In diesem Aufsatz bearbeitet der Autor einige Fragen des Seerechts im Statut von Rab aus dem XIV. Jahrhundert. In der Einleitung werden Quellen angegeben, die auf die Entwicklung des Seerechts an der Adria eingewirkt haben. Im Hauptteil werden folgende Fragen behandelt: Vertrag zwischen Seemann und Schiffseigner; Seeverträge, Verantwortlichkeit des Seemanns, Schadenersatz (Havarie), Auffindung von Gegenständen auf dem Meer, Schiffsausstattung und Übernahme von Schiff und Ausstattung ohne Erlaubnis des Eigentümers.

Im Seerecht des Statuts von Rab, aber auch anderer Statuten, entstanden am Ufer der Adria, muss neben der bestehenden großen Autonomie und verschiedener Lösungen doch der Einfluss des römischen Rechts beachtet und seine historische Entwicklung verfolgt werden, besonders die mittelalterlichen Veränderungen im Rahmen des byzantinischen Rechts sowie der Einfluss durch die venezianischen Vorschriften. Alles weist darauf hin, dass auch das kroatische mittelalterliche Seerecht ein Teil der europäischen Rechtsgeschichte und ihrer Entwicklung ist.

Schlüsselwörter: *Rechtsgeschichte, Seerecht, Statut von Rab, XIV. Jahrhundert.*